

પ.૩ કાળસંખ્યાનું કોષ્ટક

આપણું જીવન અનેક પરિબળોથી ચાલતું હોય છે. તેમાં કાળ બહુ મહત્વનો ભાગ ભજવે છે. કાળની ગણતરીમાં આપણે દિવસ-રાત-પક્ષ-વર્ષ-યુગ વગેરે શબ્દો રોજુંદા ઉપયોગમાં લઈએ છીએ.

વસ્તુની નવી - જૂની અવસ્થાઓમાં પણ કાળને ગણતરીમાં લઈએ છીએ, વ્યક્તિ - સમાજ-દેશ-રાષ્ટ્ર કે વિશ્વના ઇતિહાસનું મૂલ્યાંકન કરવામાં પણ કાળનો આધાર લઈએ છીએ તો કાળનું ઉદ્ભવ સ્વરૂપ કેટલું સૂક્ષ્મ હોય શકે? વર્તમાનકાળ - ભૂતકાળ અને ભવિષ્યકાળ શું છે?

નાનામાં નાનો કાળ અર્થાત્ આંખે દેખી ન શકાય. બુદ્ધિથી માપી ન શકાય, સમજણમાં ઝટ ઉતારી ન શકાય, છતાં વાસ્તવિક રીતે તે પોતાનો સ્વભાવ પ્રગટ કરે જ છે. તેવો સમય એટલે કાળ જૈન ધર્મ પ્રમાણે નીચેના કોષ્ટકથી સમજી શકાય છે.

પલ્યોપમ અને સાગરોપમ એ કાળનું પ્રમાણ છે.

જદન્ય કાળ સમય છે. અને ઉત્કૃષ્ટ કાળ પુદ્ગલપરાવર્તન છે.

સમય એ સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ કાળ છે, અને તે કેવળજ્ઞાની સિવાય છદ્મસ્થથી જાણી શકાય એમ નથી, છતાં સમજવા માટે શાસ્ત્રમાં સ્થૂલ દૃષ્ટાંત આ પ્રમાણે જણાવેલા છે.

૧. આંખના એક પલકારામાં અસંખ્ય સમયો થાય છે.
૨. કોઈ અતિ બળવાન તરૂણ માણસ પૂરા જોરથી કોઈ પણ જીર્ણ વસ્તુના શીઘ્ર બે ટુકડા કરી નાંખે તેમાં એ વસ્તુના ઝીણામાં ઝીણા એક તંતુથી બીજો તંતુ તૂટતાં અસંખ્યાત સમયો વીતી જાય છે.
૩. સેંકડો કમળનાંપત્રો ઉપરા ઉપરી મૂકેલા હોય અને કોઈ બળવાન યુવાન પુરુષ પોતાના સામર્થ્ય વડે ભાલાની તીક્ષ્ણ અણી વડે તે કમળપત્રોને એકી સાથે ભેદી નાખે, તેમાં એ ભાલાની અણી એક પત્રને ભેદીને બીજા પત્રમાં જાય તેમાં અસંખ્ય સમય ચાલ્યા જાય છે. ભેદનાર સ્થૂલદૃષ્ટિએ અસંખ્યાત સમયો વ્યતીત થયા છે એમ જ્ઞાનથી જાણે છે.

કાળનું કોષ્ટક

નિર્વિભાજ્ય કાળ એટલે ભાગ થઈ ન શકે તે કાળ, સમય

૯ સમય = ૧ જદન્ય અંતર્મૂહૂર્ત.

જદન્ય યુક્ત અસંખ્યાતાની સંખ્યા પ્રમાણ સમયની ૧ આવલિકા

૨૫૬ આવલિકાનો ૧ ક્ષુલ્લક ભવ

૨૨૨૩ ————— ૧૨૨૯
૩૭૭૩ આવલિકાનો ૧ ઉચ્છ્વાસ કે નિઃશ્વાસ

૪૪૪૬ ————— ૨૪૫૮
૩૭૭૩ આવલિકાનો ૧ પ્રાણ શ્વાસોચ્છ્વાસ
૭ પ્રાણનો ૧ સ્તોક

૭ સ્તોકે ૧ લવ

૩૮૧૧ લવે ૧ ઘડી (૨૪ મિનિટ)

૭૭ લવે૧ મુહૂર્ત (૪૮ મિનિટ)

(બે ઘડી, અથવા ૬૫૫૩૬ ક્લુલક ભવે, અથવા ૧૬૭૭૨૧૬ આવલિકા, અથવા ૩૭૭૩ પ્રાણે એક અંતર્મુહૂર્ત = ૪૮ મિનિટ થાય.)

એક સમય ન્યૂન બે ઘડીનું ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહૂર્ત.

૩૦ મુહૂર્તોનો ૧ દિવસ (અહોરાત્રિ)

અસંખ્ય સમય = ૧ આવલિકા = ૧ મુહૂર્ત = ૨ ઘડી [૪૮ મિનિટ] ૨ પક્ષ = ૧ મહિના	૨૫૬ આવલિકા = ૧ ક્લુલક ભવ ૬૦ ઘડી [૩૦ મુહૂર્ત] = ૧ અહોરાત્ર ૬ ઋતુ [૧૨ માસ] = ૨ અયન	૬૫૫૩૬ ક્લુલક ભવ = ૧ મુહૂર્ત ૧૫ અહોરાત્ર = ૧ પક્ષ ૨ અયન = ૧ વર્ષ
--	---	--

પ્રકારાંતરે હૈમકોષમાં કાળનું માપ નીચે મુજબ

અસંખ્ય સમયનો	૧	નિષેમ (આંખનો પલકારો)
૧૮ નિમિષે	૧	કાષ્ઠા
૦૨ કાષ્ઠાએ	૧	લવ
૧૫ લવે	૧	કલા
૦૨ કલાએ	૧	લેશ
૧૫ લેશે	૧	ક્ષણ
૦૬ ક્ષણે	૧	ઘટિકા (૨૪ મિનિટ)
૦૨ ઘટિકાએ	૧	મુહૂર્ત (૪૮ મિનિટ)
૩૦ મુહૂર્તે	૧	દિવસ (અહોરાત્રિ)

ઉપરના કોષ્ટકમાં લવનું પ્રમાણ ૪૮/૭૭ મિનિટ જ્યારે મતાંતર પ્રમાણે લવનું પ્રમાણ ૨/૨૨૫ મિનિટ થાય છે.

૧૫ દિવસનું	૧	પક્ષ (પખવાડીયું)
૦૨ પક્ષે (સુદ/વદ)	૧	મહિનો
૦૨ મહિને	૧	ઋતુ
૦૩ ઋતુએ	૧	અયન (૬ મહિના)
૦૨ અયને	૧	વર્ષ

૦૫	વર્ષ	૧	યુગ
૨૦	યુગો	૧	શતવર્ષ(સો વર્ષ)
૧૦	શતવર્ષ	૧	સહસ્ર વર્ષ
૧૦૦	સહસ્રા વર્ષ	૧	લક્ષ(લાખ)વર્ષ
૮૪	લાખ વર્ષ	૧	પૂર્વાંગ
૮૪	લાખ પૂર્વાંગો	૧	પૂર્વ

(૭૦ લાખ પદ્દ હજાર કરોડ વર્ષ ૭૦૫૬૦૦૦૦૦૦૦૦૦ વર્ષનું એક પૂર્વ)

૮૪	લાખ પૂર્વનું	૧	ત્રિતાંગ
૮૪	લાખ ત્રિતાંગો	૧	ત્રુટિ
૮૪	લાખ ત્રુટિ	૧	અડ્ડાંગ
૮૪	લાખ અડ્ડાંગો	૧	અડ્ડ
૮૪	લાખ અડ્ડે	૧	અવવાંગ
૮૪	લાખ અવવાંગો	૧	અવવ
૮૪	લાખ અવવે	૧	હુહુકાંગ
૮૪	લાખ હુહુકાંગો	૧	હુહુક
૮૪	લાખ હુહુકે	૧	ઉત્પલાંગ
૮૪	લાખ ઉત્પલાંગો	૧	ઉત્પલ
૮૪	લાખ ઉત્પલે	૧	પદ્માંગ
૮૪	લાખ પદ્માંગો	૧	પદ્મ
૮૪	લાખ પદ્મે	૧	નલિનાંગ
૮૪	લાખ નલિનાંગો	૧	નલિન
૮૪	લાખ નલિને	૧	અર્થનિપૂરાંગ
૮૪	લાખ અર્થનિરપૂરાંગો	૧	અર્થનિપૂર
૮૪	લાખ અર્થનિપૂરે	૧	અચુતાંગ
૮૪	લાખ અચુતાંગો	૧	અચુત
૮૪	લાખ અચુતે	૧	પ્રચુતાંગ
૮૪	લાખ પ્રચુતાંગો	૧	પ્રચુત
૮૪	લાખ પ્રચુતે	૧	નચુતાંગ
૮૪	લાખ નચુતાંગો	૧	નચુત

- ૮૪ લાખ નચુતે ૧ ચૂલિકાંગ
 ૮૪ લાખ ચૂલિકાંગો ૧ ચૂલિકા
 ૮૪ લાખ ચૂલિકાએ ૧ શીર્ષપ્રહેલિકાંગ
 ૮૪ લાખ શીર્ષપ્રહેલિકાંગો ૧ શીર્ષ પ્રહેલિકા (સંખ્યાતાં વર્ષ)

(આ ગણિત માથુરી વાચના ના અુસારે છે.)

અસંખ્યાતા વર્ષનો (પલ્ય પ્રરૂપણાએ) ૧ પલ્યોપમ (છ ભેદે)

૧૦ કોડાકોડી પલ્યોપમની ૧ સાગરોપમ (કુલ છ પ્રકારે)

૧૦ કોડાકોડી અદ્ધા-સાગરોપમની ૧ ઉત્સર્પિણી અથવા તેટલા જ કાળની
 ૧ અવસર્પિણી (છ આરા)

૨૦ કોડાકોડી અદ્ધા-સાગરોપમની અથવા

૦૧ ઉત્સર્પિણી અને ૦૧ અવસર્પિણી મળી અનન્તા કાળચક્રે એક કાળચક્ર થાય છે.

૭૫૮, ૨૬૩, ૨૫૩, ૦૭૩, ૦૧૦, ૨૪૧, ૧૫૭, ૯૭૩, ૫૬૯, ૯૭૫, ૬૯૬, ૪૦૬, ૨૧૮, ૯૬૬, ૮૪૮, ૦૮૦, ૧૮૩, ૨૯૬ ઉપર ૧૪૦ મીડા.

જૈન દર્શનમાં શીર્ષપ્રહેલિકા સુધી સંખ્યાની ગણતરી છે, ત્યાર પછી કાળના માપ માટે પલ્યોપમ અને સાગરોપમના માપથી કાળની ગણના થાય છે.

સાગરોપમ જાણવા માટે પહેલા પલ્યોપમનું સ્વરૂપ જાણવું જરૂરી છે. પલ્યોપમ છ પ્રકારે છે. તેમ સાગરોપમ પણ છ પ્રકારે છે.

પલ્યોપમ

સાગરોપમ

૧	બાદર ઉદ્ધાર પલ્યોપમ	૧	બાદર ઉદ્ધાર સાગરોપમ
૨	સૂક્ષ્મ ઉદ્ધાર પલ્યોપમ	૨	સૂક્ષ્મ ઉદ્ધાર સાગરોપમ
૩	બાદર અદ્ધાર પલ્યોપમ	૩	બાદર અદ્ધાર સાગરોપમ
૪	સૂક્ષ્મ અદ્ધાર પલ્યોપમ	૪	સૂક્ષ્મ અદ્ધાર સાગરોપમ
૫	બાદર ક્ષેત્ર પલ્યોપમ	૫	બાદર ક્ષેત્ર સાગરોપમ
૬	સૂક્ષ્મ ક્ષેત્ર પલ્યોપમ	૬	સૂક્ષ્મ ક્ષેત્ર સાગરોપમ
	અસંખ્ય વર્ષનું	૧	પલ્યોપમ
૧૦	કોટાકોટી પલ્યોપમ	૧	સાગરોપમ
૧૦	કોટાકોટી સાગરોપમે	૧	ઉત્સર્પિણી
૧૦	કોટાકોટી સાગરોપમે	૧	અવસર્પિણી
૨૦	કોટાકોટી સાગરોપમે	૧	કાળચક્ર

અનન્તા કાળચક્રે ૧ પુદ્ગલપરાવર્ત થાય.

અનન્તા પુદ્ગલપરાવર્ત ૧ ભૂતકાળ

અનન્તા પુદ્ગલપરાવર્ત અથવા અનન્તગુણ ભવિષ્યકાળ

આ પ્રમાણે ભૂતકાળ + ભવિષ્યકાળ + ૧ સમય વર્તમાન = સર્વાદ્ધા - સર્વકાળ.

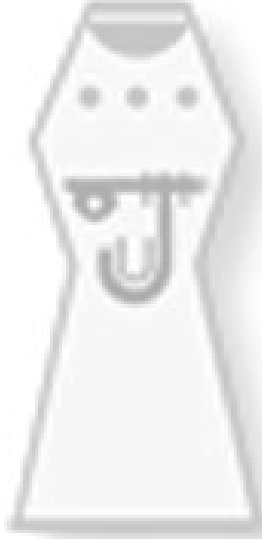
પૂર્વ વગેરે સંખ્યાઓના અંકો

એક પૂર્વ	:	૭૦૫૬૦૦૦૦૦૦૦૦૦ (ચાર અંક અને ઉપર દશ શૂન્ય છે.)
ત્રુટિતાંગ	:	૫૯૨૭૦૪૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦ (અંક - ૬ અને શૂન્ય ૧૫)
ત્રુટિત	:	૪૯૭૮૭૧૩૬ (અંક - આઠ અને ઉપર ૨૦ શૂન્ય)
અડ્ડાંગ	:	૪૧૮૨૧૧૯૪૨૪ (અંક - ૧૦ અને શૂન્ય ૨૫)
અડ્ડ	:	૩૫૧૨૯૮૦૩૧૬૧૬ (અંક - ૧૨ અને શૂન્ય ૩૦)
અવવાંગ	:	૨૯૫૦૯૦૩૪૬૫૫૭૪૪ (અંક - ૧૪ શૂન્ય ૩૫)
અવવ	:	૨૪૭૮૫૮૯૧૧૦૮૨૪૯૬ (અંક - ૧૬ અને શૂન્ય ૪૦)
ઢૂઢૂકાંગ	:	૨૦૮૨૧૫૭૪૮૫૩૦૯૨૯૬૬૪ (અંક - ૧૮ શૂન્ય ૪૫)
ઢૂઢૂક	:	૧૭૪૯૦૧૨૨૮૭૬૫૯૮૦૯૧૭૭૬ (અંક - ૨૦ શૂન્ય ૫૦)
ઉત્પલાંગ	:	૧૪૬૯૧૭૦૩૨૧૬૩૪૨૩૯૭૦૯૧૮૪ (અંક - ૨૨ અને શૂન્ય ૫૫)
ઉત્પલ	:	૧૨૩૪૧૦૩૦૭૦૧૭૨૭૬૧૩૫૫૭૧૪૫૬ (અંક - ૨૪ અને શૂન્ય ૬૦)
પમ્માંગ	:	૧૦૩૬૬૪૬૫૭૮૯૪૫૧૯૫૩૮૮૦૦૨૩૦૪ (અંક - ૨૬ અને શૂન્ય ૬૫)
પમ્મ	:	૮૭૦૭૮૩૧૨૬૩૧૩૯૦૦૪૧૨૫૯૨૧૯૩૫૩૬ (અંક - ૨૭ અને શૂન્ય ૭૦)
નલિનાંગ	:	૭૩૧૪૫૭૮૨૬૧૦૩૬૭૬૩૪૬૫૭૭૪૪૨૫૭૦૨૪ (અંક - ૨૯ અને શૂન્ય ૭૫)
અર્થનિપુરાંગ	:	૫૧૬૧૧૬૬૪૨૦૯૮૭૫૪૦૩૦૧૪૫૦૪૩૪૭૭૫૬૧૩૪૪ (અંક - ૩૩ અને શૂન્ય ૮૫)
અર્થનિપુર	:	૪૩૩૫૩૭૯૭૯૩૬૨૯૫૩૩૮૫૩૨૧૮૩૬૫૨૧૧૫૧૫૨૮૯૬ (અંક - ૩૫ અને શૂન્ય ૯૦)
અચુતાંગ	:	૩૬૪૧૭૧૯૦૨૬૬૪૮૮૦૮૪૩૬૭૦૩૪૨૬૭૭૭૬૭૨૮૪૩૨૬૪ (અંક - ૩૭ અને શૂન્ય ૯૫)
અચેત	:	૩૦૫૯૦૪૩૯૮૨૩૮૪૯૯૯૦૮૬૮૩૦૮૭૮૪૯૩૨૪૫૧૮૮૩૪૧૭૬ (અંક - ૩૯ અને શૂન્ય ૧૦૦)
પ્રચુતાંગ	:	૨૫૬૯૫૯૬૯૪૫૨૦૩૩૯૯૨૩૨૯૩૭૯૩૭૯૩૪૩૨૫૯૫૮૨૦૭૦૭૮૪ (અંક - ૪૧ અને શૂન્ય ૧૦૫)
પ્રચુત	:	૨૧૫૮૪૬૧૪૩૩૯૭૦૮૫૫૩૫૫૬૬૭૮૬૭૮૬૪૮૩૩૮૦૪૮૯૩૯૪૫૮૫૬ (અંક - ૪૩ અને શૂન્ય ૧૧૦)
નચુતાંગ	:	૧૮૧૩૧૦૭૬૦૪૫૩૫૫૧૮૪૯૮૭૬૧૦૦૯૦૦૬૪૬૦૩૯૬૧૧૦૯૧૪૫૧૯૦૪ (અંક - ૪૫ અને શૂન્ય ૧૧૫)
નચુત	:	૧૨૫૨૩૦૧૦૩૮૭૮૦૯૮૩૫૫૩૮૯૫૯૨૪૭૫૪૨૬૭૩૨૭૩૩૧૬૮૧૯૫૯૯૩૬ (અંક - ૪૭ અને શૂન્ય ૧૨૦)
ચૂલિકાંગ	:	૧૨૭૯૩૨૮૭૨૫૭૬૦૨૬૧૮૫૨૭૨૮૪૬૭૯૫૪૯૫૪૯૫૮૪૫૪૯૫૮૬૧૨૮૪૬૩૪૬૨૪ (અંક - ૪૯ અને શૂન્ય - ૧૨૫)
ચૂલિકા	:	૧૦૭૪૬૩૬૧૨૯૬૩૮૬૧૯૯૫૬૨૯૬૪૫૦૮૨૧૬૫૧૦૨૬૧૬૫૨૩૪૭૯૦૯૩૦૮૪૧૬ (અંક - ૫૧ અને શૂન્ય ૧૩૦)
શીર્ષપ્રહેલિકાંગ	:	૯૦૨૬૯૪૯૪૮૯૬૪૪૦૭૬૩૨૮૩૩૦૧૮૬૯૦૧૮૬૮૬૧૯૭૮૭૯૭૨૪૩૮૧૯૦૬૯૪૪ (અંક ૫૨ અને શૂન્ય ૧૩૫)
શીર્ષપ્રહેલિકા	:	૭૫૮૨૬૩૨૫૩૦૭૩૦૧૦૨૪૧૧૫૭૯૭૩૫૬૯૬૫૬૯૬૪૦૬૨૧૮૯૬૬૮૪૮૦૮૦૧૮૩૨૯૬ (અંક - ૫૪ અને શૂન્ય ૧૪૦)

વાલભીવાચના પ્રમાણે ગણિત નીચે પ્રમાણે છે.

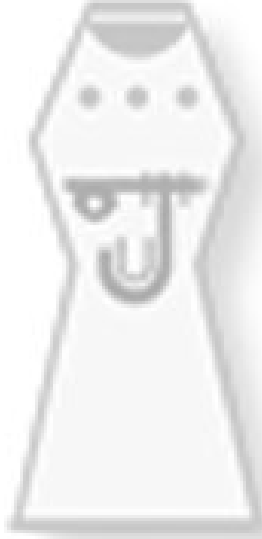
૮૪ લાખ પૂર્વ	=	એક લતાંગ
૮૪ લાખ લતાંગ	=	એક લતા
૮૪ લાખ લતા	=	એક મહાલતાંગ
૮૪ લાખ મહાલતાંગ	=	એક મહાલતા
૮૪ લાખ મહાલતા	=	એક નલિનાંગ
૮૪ લાખ નલિનાંગ	=	એક નલિન
૮૪ લાખ નલિન	=	એક મહાનલિનાંગ
૮૪ લાખ મહાનલિનાંગ	=	એક મહાનલિન
૮૪ લાખ મહાનલિન	=	એક પદ્માંગ
૮૪ લાખ પદ્માંગ	=	એક પદ્મ
૮૪ લાખ પદ્મ	=	એક મહાપદ્માંગ
૮૪ લાખ મહાપદ્મ	=	એક મહાપદ્મ
૮૪ લાખ મહાપદ્મ	=	એમ કમલાંગ
૮૪ લાખ કમલાંગ	=	એક કમલ
૮૪ લાખ કમલ	=	એક મહાકમલાંગ
૮૪ લાખ મહાકમલાંગ	=	એક મહાકમલ
૮૪ લાખ મહાકમલ	=	એક કુમુદાંગ
૮૪ લાખ કુમુદાંગ	=	એક કુમુદ
૮૪ લાખ કુમુદ	=	એક મહાકુમુદાંગ
૮૪ લાખ મહાકુમુદાંગ	=	એક મહાકુમુદ
૮૪ લાખ મહાકુમુદ	=	એક ત્રુટિતાંગ
૮૪ લાખ ત્રુટિતાંગ	=	એક ત્રુટિત
૮૪ લાખ ત્રુટિત	=	એક મહાત્રુટિતાંગ
૮૪ લાખ મહાત્રુટિતાંગ	=	એક મહાત્રુટિત
૮૪ લાખ મહાત્રુટિત	=	એક અડ્ડાંગ
૮૪ લાખ અડ્ડાંગ	=	એક અડ્ડ
૮૪ લાખ અડ્ડ	=	એક મહાઅડ્ડાંગ
૮૪ લાખ મહાઅડ્ડાંગ	=	એક મહાઅડ્ડ
૮૪ લાખ મહાઅડ્ડ	=	એક ઊહાંગ
૮૪ લાખ ઊહાંગ	=	એક ઊહા
૮૪ લાખ ઊહા	=	એક મહાઊહાંગ
૮૪ લાખ મહાઊહાંગ	=	એક મહાઊહા
૮૪ લાખ મહાઊહા	=	એક શીર્ષપ્રહેલિકાંગ
૮૪ લાખ શીર્ષપ્રહેલિકાંગ	=	એક શીર્ષપ્રહેલિકા

jainuniversity.org

જીવન મુક્તિ માર્ગ

jainuniversity.org

જીવનમાં સર્વ સુખ સર્વ સુખ સર્વ સુખ